

Beteckning: Rel D vt 2004:2

Institutionen för humaniora och samhällsvetenskap

Mångkulturella möten i dagens Sverige

Amna Hadzic
Juni 2004

D-uppsats, 10 poäng
Religionsvetenskap

Religionsvetenskap D
Handledare: Peder Thalén

Innehåll

1. Inledning	4
1.1 Bakgrund	4
1.2 Syfte	5
1.3 Metod	6
1.4 Disposition	6
2. Teoretiskt ramverk	7
2.1 Invandringen i Sverige	7
2.2 Invandrare	7
2.3 Identitet	8
2.4 Begreppen assimilation, ackulturation och integration	9
2.4.1 Assimilation	9
2.4.2 Ackulturation	9
2.4.3 Integration	10
2.5 Mångkultur	11
2.6 Religion – en integrerad del av kultur och samhälle	13
3. Analys	14
3.1 Svårigheter vid anpassningen till en ny kultur	14
3.2 Kulturens betydelse i integrationsprocessen	16
3.3 Religionens roll i samhället	18
3.3.1 Religionstolkning i Mellanöstern	20
3.3.2 Varför kultur och religion inte är samma sak	20
3.3.3 Vad betyder den religiösa traditionen för individen?	21
3.3.4 Islam	22
3.4 Hur ska vi lära oss leva ihop?	23
3.5 Mångkulturellt samhälle – samhällsideal	25
4. Avslutande diskussion	28
Litteraturförteckning	31
Bilaga 1	33

*Kultur kan vara film, teater, musik och konst.
Något som en del människor skapar och som många
Människor kommer för att titta eller lyssna på.
Kultur kan vara seder och traditioner,
Helger, högtider och fester: till exempel lucia,
Jul och julmat och julklappar,
Majbrasa, påskägg, midsommardans och kräftskiva.
Något som de flesta människor deltar i och arrangerar,
Men bara vid särskilda tider på året.
Kultur kan också vara ett bestämt sätt att prata,
Tänka, arbeta och använda tiden,
Ett bestämt sätt att visa
Vad man tycker, tänker och känner, ett bestämt sätt att vara med andra människor,
Ett bestämt sätt att ordna sitt liv.
Då är kultur något som alla människor alltid
Är delaktiga i, utan att tänka på det.
Något som alltid finns där det finns mänskligt liv.
Då är kultur det som kan vara skillnaden
Mellan människor från olika länder.
Den lilla eller stora skillnaden.¹*

¹ Wellros, Seija, Hellström, Gunnar, *Lik och olik*, (Helsingborg 1995), s. 9

1. Inledning

Krigshändelserna i världen har lett till att flera miljoner människor har lämnat sina hem och sökt skydd i närområdet eller i andra länder, främst i Europa. Under senaste 20 åren har Sverige haft en invandring som varit ojämförligt mycket större än någon gång tidigare i svensk historia. Det svenska samhället präglas idag av en mångfald av etniciteter, kultur, religioner, språk och livserfarenheter.

Det var under 1990-talet som begreppet mångfald blev aktuellt i Sverige och medvetandet ökade om att Sverige är ett mångkulturellt samhälle. Sedan skapades en intensiv debatt om hur vi kan då uppnå ett mångkulturellt samhälle.

Att fly från sitt hemland är självklart en svår situation för den drabbade. Att man dessutom tvingas anpassa sig till ett nytt land ställer höga krav på den individ som redan befinner sig i en svår situation. Denna process kan innehålla svårigheter av olika slag beroende på vilken social bakgrund flyktingarna har.

Som invandrare i ett nytt land har de flesta en mycket lång och komplicerad integrationsprocess framför sig. Denna process kan bli långt eller kort beroende på den invandrarens egen medförda kultur i form av vanor och språk.

1.1 Bakgrund

Dagens värld präglas av omfattande migrations och flyktingrörelser. Inget tyder på att dessa rörelser kommer att minska i styrka under de närmaste åren. Det okända antalet människor som kommer från länder med annan kulturell, språklig, religiös och social bakgrund har också medfört att man på senare tid livligt har debatterat frågan om det mångkulturella samhället.

Världen består inte av definierade kulturer. Den består av miljarder människor som i varierande grad är präglade av olika traditioner och kulturella former som överlappar varandra och visar upp stor individuell variation.

Enligt aktuella beräkningar innehåller världens 184 självständiga stater mer än 600 levande språkgrupper och 5000 etniska grupper.²

Sverige är ett land som är fullt av olika kulturer och trosuppfattningar. Invandrare, från världens alla hörn, har kommit hit och med sig har de tagit sina religioner, byggt sina kyrkor

² Kymlicka, Will, *Mångkulturellt medborgerskap*, (Falun, 1998), s. 9

och skapat sina församlingar. Deras andliga rum är inte bara gudstjänstlokaler, utan också naturliga samlingsplatser för social gemenskap där de kan odla sin kultur.

Att Sverige idag rymmer alla de sex stora världsreligionerna gör landet mera levande. Att försvara olikheten är att försvara livet. All större olikhet berättar om alltmera liv, och ger namn åt livets stora mångfald.³

Allt fler människor ifrågasätter termen ”invandrare” och varför man skall kallas invandrare när man har bott länge här eller är född här. I vårt samhälle finns det skillnader mellan att vara född i Sverige och att vara född i utlandet. För att leva krävs det av invandrarna känslighet och social smidighet. I bästa fall innebär det att man kan leva sida vid sida utan att bry sig om olikheter och särprägel och utan att känna varandra särskilt väl. Olikheter och särprägel accepteras. Man är på sin vakt, samtidigt som man är smidig och världsvan. Man kryssar mellan olika värderingar och livsstilar och försöker bevara självrespekt och framtidstro. Olikheter är på samma gång individuella i den meningen att alla inte är invandrare på samma sätt och lika mycket, utan var och en har sin egen livserfarenhet att falla tillbaka på. Med ”invandrare” menar jag i denna text personer som är födda i ett annat land och som flyttat till och bosatt sig i Sverige.

Invandrarna i Sverige utgör inte någon homogen grupp. De är heterogena och har därför olika förutsättningar och syn på integrationsprocessen. Människas beteende beror på hennes kultur men också på hennes personlighet. Det är först och främst personligheterna hos människor som möts och sedan allt annat.

1.2 Syfte

I det nutida samhället med allt snabbare förändringsprocesser blir invandrarnas integration svårare att uppnå och identitetsfrågorna svårare att lösa. Mitt syfte med uppsatsen är att förstå varför religiös och kulturell identitet förändras i samband med invandring.

Uppsatsen ska ge en djupare förklaring till kulturkollisioner som invandrare från råkar ut för i sina kontakter med majoritetssamhället.

Några frågor som kommer att behandlas är :

Varför är det så viktigt för en människa att ha kultur?

³ www.osteraker.se/tidning/2000/12.pdf, (åtkomst 2004-03-19)

Vilken funktion har religionen i ett samhälle och vad betyder det i människors liv?

Hur kommer en viss religion till uttryck i olika samhällsgrupper?

1.3 Metod

Arbetet har mestadels genomförts med hjälp av litteratur och relevant forskning på området. I mitt arbete kommer jag att beröra alla invandrargrupper i Sverige. På detta sätt man kan se en global bild av vad som kan ligga bakom ordet invandrare deras kultur och religion.

Mitt arbete bygger huvudsakligen på litteraturläsning. Den består av två delar. Dels en teoretisk del, där jag tar upp relevant fakta och teori kring begrepp som invandrare, identitet, integration, mångkultur och religion. Dels en analysdel, där jag behandlar och diskuterar problem och resultatet kring ämnet.

Det relativt detaljerade teoretiska avsnittet är nödvändigt för att läsarna skall ha möjlighet att utveckla en bättre förståelse för analys delen i vilken jag kommer att försöka hitta svar på varför kultur upphöjs och religiös betydelse i frågor som berör invandring.

Jag utgår från västerländsk litteraturs syn på normativt samhälle och den relevanta forskningen. Mitt val av litteratur var den med olika definition och olika vinklar på alla områden. Fördel med litteratur är bred erbjudande på information. Nackdel var den att jag var tvungen begränsa sig inom stor forsknings område på temat och försöka ta de bitar som jag tyckte berör valda temat och på sätt och viss min åsikt.

Mitt syfte var inte att djupt belysa något enskilt problem, utan att visa allmän bild om aktuell forsknings område.

1.4 Disposition

Uppsatsen inleds med en bakgrund och översikt över invandring och attitydförändringar som har sket i det svenska samhället i kapitel 1. Vidare tar jag upp den teoretiska biten i kapitel 2. Här presenterar jag olika teorier om begreppet invandrare, identitet, integration och tar upp begreppen mångkultur och religion. I Kapitel 4 presenterar jag analysen av resultaten genom olika teman som identitet, kultur, religion och integration. Kapitel 5 för jag en avslutande diskussionen med vissa personliga reflektioner.

2. Teoretiskt ramverk

För att bättre förstå analysen följer här ett introducerande teoretisk avsnitt där centrala begrepp och resonemang diskuteras. Jag har valt att presentera olika tankar kring mångkultur i dagens samhälle. Att presentera några tankar kring begreppet ”kultur” och ”mångkultur” är viktigt med tanke på att många ser mångkultur som hot mot samhällsgemenskapen.

Att tala om mångkultur utan att samtidigt presentera begreppen invandrare, identitet och integration skulle vara svårt, eftersom dessa begrepp hör ihop. Om man inte lyckas bli integrerad är risken stor att man hamnar utanför samhället. I dag lever vi i ett mångkulturellt samhälle, där allt fler invånare har sitt ursprung i andra länder och kultur.

2.1 Invandringen till Sverige

Mångkulturens Sverige har utvecklats genom århundradena och är i dag en del av vår egen tid. Människorna har alltid flyttat genom tiderna i hela världen. Motivet för invandring kan vara fattigdom, politisk eller religiös förtryck och krig. Invandring till Sverige har aldrig varit ständig och likformig. En betydande invandring har skett periodvis. (se bilaga 1)

Under medeltiden var den mäktiga handelsorganisationen Hansan dominerande i städerna runt Östersjön och tyskarna var majoritet i Stockholm. Invandringen från medeltiden fram till andra världskriget var ganska begränsad. Under hela efterkrigstiden har det skett en omfattande invandring till Sverige. Under femtio- och sextioalet utgjorde nordiska invandrarna drygt hälften av invandrarna men det kom dessutom arbetskraft från Tyskland, Österrike och Italien och under sextioalet också från Jugoslavien. Från sjutioalet har flyktingar från tredje världen och Östeuropa ökat.⁴

2.2 Invandrare

Ordet invandrare är av ganska sent datum. Begreppet invandrare är brett, oklart och kontroversiellt. Invandrarebegreppet inkluderar både personer som kommit till Sverige av ekonomiska skäl och personer som kommit hit som flyktingar. Begreppet invandrare finns inte i alla språk och missförstånd kan därför lätt uppstå.⁵

⁴ Allwood, Franzen, 2000, s. 15-22

⁵ ibid. s. 26

Att vara invandrare innebär att man fråntagits något, att definieras som en negation, som icke-svensk.⁶

2.3 Identitet

Ordet identitet kommer från latinets "idem" vilket betyder det samma. Identitet kan sägas vara svaren på mina frågor om vem jag är, vem jag tror mig vara och vem andra tror jag är.⁷

Identitet har att göra med att vara en och samma men att samtidigt skilja sig från andra. Identitet syftar på likheter och olikheter samtidigt.⁸

Identitet innebär en känsla av personliga sammanhang och av att dela väsentliga karakteristiska med andra. Man känner sig trygg i sin egen grupp där man vet hur man ska agera och hur andra reagerar.⁹

Enligt Lange & Westin finns det en grundläggande skillnad mellan en identitets subjektiva och objektiva aspekt. Den objektiva sidan konkretiseras i begreppet "identitet för och genom andra". "Genom andra" syftar på de sätt varpå andra identifierar och definierar en individ, dvs. tilldelar honom en identitet. Social identitet är de sätt på vilka andra identifierar en individ i termer av breda, allmänt accepterade sociala kategorier såsom ålder, kön etnisk ursprung, nationalitet eller religiös bekännelse.¹⁰

Personlig identitet syftar på den delvis unika kombination av drag och attribut som andra tilldelar en individ.

När man kommer till ett nytt land är det viktigt hur man skall reagera och ta ställning inför olika situationer. Det är möjligt att man reagerar fel eftersom man utgår från sin kultur och sina erfarenheter i hemlandet. De värderingar man har haft i hela sitt liv i hemlandet kan inte ändras med en gång genom invandring. Och det behövs inte heller eftersom i varje kultur finns positiva och negativa sidor. När invandrare kommer till Sverige känner de sig främmande och osäkra. Det kan skapa identitetsförvirring. En del lär sig att leva med dubbel kultursamhörighet men en del kommer inte i kontakt med den nya kulturen lär inte känna dess normer och värderingar.

⁶ Ljunggren, Lena, Marx, Mario, *Dinna rötter och mina rötter*, (Falun, 1994), s. 35

⁷ Westin, Lange, *Etnisk diskriminering och social identitet*, s.

⁸ Ibid. s

⁹ Blomberg, S. *Invandrarnas situation i Sverige*, (Borås, 1980), s13

¹⁰ Lange & Westin, s

Enligt Angelöw & Jonsson kan individen identifiera sig i samband med de normer och värderingar som de har vuxit upp i.

Det betyder att vår sociala och kulturella situation kan påverka och forma våra tankar, ideal, beteenden och personligheter. Genom att umgås, bli människor påverkade, påverkar varandra och utvecklar olika relationer, känslor och handlingar. Individen anpassar sitt beteende till omgivningen, och påverkar samtidigt själv sin omgivning. Genom interaktionen leder till självkänedom och medvetenhet om omvärlden.¹¹ Det betyder att människan i samspel med det omgivande samhället, kan forma och utveckla sin identitet.

2.4 Begreppen assimilation, ackulturation och integration

Den anpassningsprocess som invandrare genomgår kan leda till tre steg, assimilation, ackulturation och integration.

2.4.1. Assimilation

Assimilation är ett identitetsbyte, en avlärnning från den egna kulturen. Individen vill byta sina gamla traditioner och värderingar till den nya traditionen som tillhör majoritetens kultur för att bli accepterad i det nya samhället.¹²

Assimilation innebär då att minoritets grupper anpassar sig frivilligt eller fås att anpassa sig till majoriteten eller normdominanta grupper.¹³

Men den här anpassningen är inte kreativ. Den är tom på känsla och förståelse.

2.4.2. Ackulturation

Ackulturation innebär en funktionell anpassning till det nya samhället. Det betyder att individen skaffar ett verktyg (språk) och genom att lära sig det nya språket kan individen komma ut i samhället. Den här individen är medveten om sin egen kultur men genom ackulturation kan hon dra fördelar av den nya kulturen och utvecklas ännu mer.¹⁴

Den här processen är aktiv och kreativ eftersom individen är medveten både om sin kultur och majoritetskultur. Men i ett mångkulturellt samhälle skall anpassningsprocessen vara ömsesidig. Det betyder att svenskar också skall lära sig invandrarkultur och dra nytta av den.

¹¹ Angelöw, B, Jonsson, T, *Interaktion till socialpsykologi*, (Lund, 2000), s.118

¹² Elmeroth, E. *Alla lika alla olika. Skolsituationen för elever med båda föräldrarna födda utomlands*, (Stockholm, 1997), s. 45

¹³ SOU 2000;47, s. 48

¹⁴ Elmeroth, 1997, s. 46

2.4.3. Integration

Integration är ett ofta använt begrepp i dagens samhällsdebatt. I likhet med begreppet mångkultur har det de mest skiftande betydelser. På 1970-talet, när invandrapolitiken utformades, tog man avstånd från det tidigare synsättet, där det togs för givet att invandrare så snart så möjligt skulle assimileras, göras om till svenskar. Integration symboliserade till en början motsatsen till assimilation. Mot slutet av 1980-talet blev det allt vanligare att man använde sig av ordet integration och detta blev mer eller mindre synonymt med invandrare.

Begreppet integration används för att beskrivs t.ex. situationen för invandrare, möjligheten att välja sin kultur eller för att beskriva de etniska relationerna i samhället, men man kan inte använda begreppet integration för att beskriva ett tillstånd.

I den invandrapolitiska kommitté som tillsatts under mitten av 90-talet konstateras också att: En absolut jämlikhet existerar inte och valfriheten kommer alltid att ha sina begränsningar. Inte heller ska man göra invandrare till objekt genom att använda uttryck som ”integrera invandrare” eller ”integration av invandrare”. Det är individen, familjen, eller gruppen som själv medvetet eller omedvetet ”väljer” att låta sig ”integreras”.¹⁵

Det finns olika definitioner från olika författare om integrationens innebörd.

I integrationspolitiska propositionen från 1997 *Sverige, framtiden och mångfalden* står det att ”integration är både ett mål och en – eller flera – processer”.¹⁶

Elmeroth skriver att enligt Arntsberg och Ehn innebär integration att majoritetskulturens sociala organisation övertas av minoritetsgruppen. Invandrargruppens mönster vad gäller familjeliv, rekreation, religion, uppfostran o.s.v. byts ut mot det nya landets mönster. Författaren fortsätter sedan med en annan definition, hon säger att enligt Brislin kombinerar invandrare element från den gamla kulturen med element från den nya och skapar härigenom en tredje kultur.¹⁷

Integration kan ses som svaret på den sociala ordningens konfrontationsproblem. Historiskt sett handlar det om ett redan socialt integrerat samhälles försök till integration med hjälp av nya system. Det latinska ordet ”integer” betyder bl.a. ”hel”, ”oskadd”, ”oförminskad”. Verbet integrera anges av den Svenska Akademiens Ordlista som att ”förena till en helhet och

¹⁵ SOU1996: 55, s. 72-73

¹⁶ Prop, 1997/98:16, Sverige, framtiden och mångfalden, s.22

¹⁷ Elmeroth, s.62

fullständiga”. Den norske sociologen Dag Österberg skriver att integration är nödvändigt för människan. Hennes behov, känslor och tankar måste förmedlas, fördjupas och bekräftas av andra människor. För honom är social integration ett ”bredare” begrepp än solidaritet mellan människor. Det innefattar även kultur och samhällsmönster.¹⁸

Thomas Hylland Eriksen skriver i sin bok *Kulturterrorismen* att det är nödvändigt att ha i åtanke att det finns olika sätt att integreras på – både därför att olika medlemmar av olika minoriteter väljer vitt skilda strategier och därför att det är en öppen fråga vad de egentligen skall integreras till.¹⁹

Begreppet integration är ett mycket komplext begrepp som ofta används i samhällsdebatten. Begreppet har olika betydelser hos olika teoretiker, som jag har beskrivit här ovan. Integration kan ses som en process som alla går igenom, från den första stund man sätter sin fot i ett land eller i en ny situation. Det sker oavsett åtgärder och det är ingenting som tvingas fram. Integration är nödvändigt för att ett samhälle ska kunna hållas samman. Integration gör det också lättare för människor att leva i ett mångkulturellt samhälle.

2.5. Mångkultur

Det mångkulturella samhället väcker i dag både fascination och oro. För en del människor representerar ett mångkulturellt samhälle något dynamisk och berikande, andra sammankopplar mångkulturalism med konflikter och samhällsupplösning.²⁰

Trots olika syn på denna fråga håller Sverige på att utvecklas till ett mångkulturellt land. För att förstå begreppet ”mångkulturell” måste man förstå begreppet ”kultur”.

Det är svårt att ge en allsidig definition av kulturbegreppet. Olika författare har definierat kulturen på olika sätt. Enligt etnologen Karl-Olov Arnstberg inbegriper kultur en samling regler, värden och symboler som upprätthålls och hyllas av en grupp människor.²¹

Riyadh al-Baldawi påpekar att kulturen är summan av genom livet inlärd traditioner och normer som dominerar och utvecklas genom historien hos en folkgrupp eller nation.²²

¹⁸ Olsson, Sven, E, *Segregation – ett svenskt dilemma? Socialpolitiska och sociologiska synpunkter*, s.59-60

¹⁹ Eriksen, Hylland, Thomas, *Kulturterrorismen, En uppgörelse med tanken om kulturell renhet*, (Fagernes, 1999), s.64

²⁰ Roth, Hans, Ingvar, *Mångfaldens gränser*, (Smedjebacken, 1996), s.12

²¹ Roth, s.12

Att uppfatta kulturen är liknande att uppfatta naturen. Kulturen ser ut och beter sig som naturen så länge man inte ser och vet att det finns alternativa konventioner. Omkring oss ser vi människor som klär sig, talar, uppträder annorlunda än vi själva och rättar sig efter andra normer än våra. Därför är vi medvetna om att varje levnadssätt ytterst är en fråga om val. Det finns kulturer och inte en enda kultur. Å andra sidan om man kan tänka sig kulturen i pluralis kan den inte uppfattas på samma sätt som naturen. Ingen kultur kan göra anspråk på samma obetingade lydnad som natur.²³

I sin bok Kulturterrorismen skriver Thomas Hylland Eriksen att kultur inte kan framställs som något statiskt. Kulturen måste snarare ses som något skiftande, flertydligt och föränderligt.²⁴

Ett mångkulturellt samhälle anses vara ett samhälle som innehåller flera kulturer, med flera olika förtecken. I dag är Sverige ett land präglad av etnisk, kulturell, religiös och språklig mångfald. En mångfald som består av olika värderingar och synsätt som gradvis påverkar varandra och utvecklas till nya livsformer. Därför bör mångfalden vara en självklar utgångspunkt för den framtida generella politikens utformning på alla nivåer. Westin påpekar att ett samhälle kan sägas vara mångkulturellt när flera etniska grupper eller kulturer ryms inom ett geografiskt, administrativt och/eller politiskt avgränsat område.²⁵

Begreppet ”mångkultur” används och definieras på många olika sätt, både i det vardagliga och i det offentliga samhället. Inte heller forskarna definierar det på samma sätt, vilket i och för sig är självklart, eftersom definitionen av begrepp är en del av själva forskningen och analysen. I många skrifter symboliserar mångkultur något positivt och lockande, i andra något väldigt negativt och en grundläggande orsak till alla problem som förknippas till flyktingar, invandrare och etniska minoriteter. Det mångkulturella samhälle är inte oföränderligt, utan det kan ses som en ständig pågående process. Ett mångkulturellt samhälle består av en mångfald av värderingar och synsätt som successivt påverkar varandra och utvecklas till nya livsformer.

²² Ahmadi, Nader, Ungdom, kulturmöten, identitet, s.148

²³ Bauman, 1995, s.194

²⁴ Eriksen, 1999, s. 20

²⁵ Westin, s.24

2.6 Religion – en integrerad del av kultur och samhälle

Religion har alltid varit en del av den mänskliga tillvaron. Religion i sig kan inte vara en kultur men den är viktig faktor som påverkar olika traditioner och kulturer. Sättet som människorna umgås på, sättet att kommunicera kan påverkas av religiösa uppfattningar.

Utifrån ett kulturellt synsätt kan man betrakta religion som omfattande kulturella kretsar där både den religiösa experten och den icke-religiösa människan finns med.²⁶

Utifrån en kulturvetenskaplig världsbild för studier av religion kan man föreställa sig att religionen existerar som ett område där föreställningar, handlingar och värderingar hela tiden kommuniceras mellan olika aktörer, och övergångarna mellan dem är flytande.²⁷

Religionen i ordets vidsträcktaste mening betyder verkligen för oss detsamma som den själsliga kulturen.²⁸

Melford Spiros definitionen lyder: ”Religion är en institution som består av en kulturellt bestämd interaktion med kulturellt postulerade övermänskliga varelser. Religion är med andra ord något som är skapat i ett kulturellt sammanhang, men som upplevs av de troende som skilt från andra kulturella sammanhang genom att religionen ses som beroende av högre krafter”.²⁹

Kulturens innehåll kan påverkas av olika faktorer t.ex. det geografiska och klimatiska läget, social och ekonomisk utveckling eller religion. Därför kan olika folkgrupper inom en geografisk region ha många gemensamma traditioner och normer som präglar den regionen i sin helhet. I världen ser vi idag att en och samma religions regler kan tolkas på olika sätt i olika delar av världen beroende mycket på människans utveckling och den skiftande synen på religionen. Därför skiljer sig islam i Mellanöster något från islam i vissa arabiska länder och den ser inte heller likadan ut i de europeiska muslimska länder där islam är dominant. Både religiösa, nationalistiska och andra fundamentalister strävar efter gränser och renhet. De förvaltar traditioner och skäller på dem som lämnar den smala vägen.³⁰

²⁶ Gilhus, Ingvild, Sälid, Lisbeth, Mikaelsson, Nya perspektiv på religion, (Falun, 2003), s. 55

²⁷ Ibid. s. 55

²⁸ Powys, John. Cowper, *Kulturens mening*, (Lund, 1994), s.63

²⁹ Otterbeck Jonas, Islam, muslimer och den svenska skolan, 2000, s.25

³⁰ Eriksen, s. 61

3. Analys

Samtliga länder i Europa och samtliga länder kring Östersjön är mer eller mindre mångkulturellt mixade. I dagens moderna samhälle möter vi ständigt människor som är olika oss själva och vi har också inom vissa givna gränser lärt oss hantera dessa olikheter.

Befolkningssammansättningen i Sverige har ändrats drastiskt under de tre senaste decennierna. Nästan en och en halv miljon av Sveriges invånare härstammar från över hundra länder i världens alla hörn. Vart fjärde nyfött barn har minst en förälder med invandrarbakgrund.³¹

Många gånger i diskussioner om invandringen i Sverige framhävs de kulturella olikheterna. Oftast representeras Sverige som ett homogent land med en kultur, en kyrka, en åsikt att tänka. Men det är viktigt att nämna att Sverige ändå var etnisk blandat från 1800-talets början. Det tyder att det fanns kulturmöten och kulturkrockar under den period när Sverige växte samman. I denna del av uppsatsen kommer jag att försöka hitta svar på varför religiös och kultur identitet stärks.

3.1 Svårigheter vid anpassningen till en ny kultur

Att möta en främmande kultur kan inte vara problemfritt. Individens bakgrund, personlighet och hälsa är avgörande för att möta en ny kultur. När man kommer till nytt land är det viktigt hur man skall reagera och ta ställning inför olika situationer. Det är möjligt att man reagerar fel eftersom man utgår från sin kultur och sina erfarenheter i hemlandet. De värderingar man har haft i hela sitt liv i hemlandet kan inte ändras med en gång genom invandring. När invandrare kommer till Sverige känner individen sig främmande och osäker.

Det är normalt att människor som flyttar till ett nytt land, organiserar sitt liv på ett sätt som de känner sig trygga med. Detta ger individen den trygghet och det skydd som är viktigt för att rota sig och hitta sitt sätt att leva i det nya landet. Problemet startar när denna fas blir permanent istället för att vara en övergående etapp i integrationsprocessen.

Invandringsprocessen ställer stora krav på omställning och anpassning och är förenad med stark press. Den som invandrar landar på en annan plats i en annan historia och ibland till och

³¹ Efring, Annika, *Hat och hot*, 1996, s. 8

med i en annan tid. Känslan av kontroll över det egna livet förloras. Möjligheten att anpassa sig till den nya situationen påverkas givetvis av de erfarenheterna man bär med sig.

Identitet är en känsla av att jag är en hel person och att jag är densamma oavsett var jag befinner mig. Identitet inom teoretiska sammanhang särskiljer man i två delar. Den ena delen handlar om vem jag är för mig själv och genom mig själv. Den andra delen mest centrala, formas tillsammans med människans omgivning och den får man genom andra människor. Det handlar om hur man blir speglad av omgivningen.³²

Det avgörande för en positiv självbild är om omgivningen ser mig som en värdefull, accepterad och bra person. Men om omgivningen inte märker och ser personen, inte tycker man att jag är någonting och om man inte är viktig för någon så nedvärderas personen och får på så sätt en negativ självbild. Att förneka sin etnicitet är en försvarsmekanism som gör att man blir instabil. Den etniska identiteten döljs. Därför är det viktigt för minoriteten att befinna sig i en omgivning där de inte behöver förneka sig själva och sin etniska bakgrund.

Enligt Charles Taylor formas vår identitet av andras erkännande, eller frånvaron därav, och ofta misskännande, så att en person eller en grupp av människor kan lida verklig skada, drabbas av en verklig förvanskning, om människorna eller samhället runtomkring dem återspeglar en inskränkt eller förnedrande eller föraktlig bild av dem. Icke-erkännande eller misskännande kan vålla skada, kan vara en form av förtryck genom att man tvingas in i en falsk, förvanskad och inskränkt tillvaro.³³

I kulturmöten krockar två världar. I den ena världen har man upplevelse av stolthet och tillhörighet över sin egen kultur och sitt språk och känner solidaritet med sin egen grupp och andra värld där man försöker nå en viss delaktighet i den svenska kultur, ”bli lite svensk”.

Det är många skillnader mellan majoritetsgruppen – svenskar och minoritetsgruppen – invandrare, uppfattningen om könsroller, familjerollen, barnuppfostrings mönster, religion och så vidare som måste bli ämne för en dialog för bättre kunskap och förståelse.

När man inte förstår, blir man rädd. När man inte blir igenkänd, känner man sig hotad. Att bli rädd, att känna sig hotad, är två viktiga psykologiska grunder till fördomar ... Både svenskar

³² Ljungren, Marx, s. 99

³³ Taylor, Charles, *Det mångkulturella samhället och erkännandets politik*, 1995.

och invandrare känner rädsla och hot inför det främmande, som helt enkelt kan vara ”varandra”. Fördomar, ömsesidiga, oresonliga, farliga växer ur detta.³⁴

Ständigt förvärvar människor nya dispositioner, men de som man har lärt sig i barndomen är de mest beständiga. Människor har friheten att handla, tänka och värdera, men endast utifrån de ramar som skapas i mötet mellan deras habitus och de omgivande sociala sammanhangen. Utvandring och integration i ett nytt samhälle sätter igång starka krafter som tvingar individen att tänja de gamla ramarna. Det är svårt att kasta ifrån sig alla normer och traditioner som dominerat i samhället man fötts i och har gett individen legitimitet och social styrka.

Från påståendet att kulturer bidrar med olika roller för en individ är steget inte långt till att hävda att kulturer bidrar till individens identitet. Att identifiera sig med en kultur kan innebära att man praktiserar normer och sedvänjor som kolliderar med en annan grupps levnadssätt.

Författare Nader Ahmadi påpekar i sin bok *Ungdom, kulturmöten, identitet* att det inte finns oföränderliga kulturer. Det betyder att kultur, traditioner och normer påverkas av en dynamisk historisk utveckling där vissa traditioner tas bort och andra stärks samt att det skapas nya traditioner ju mer människor öppnar sig mot andras kulturer.³⁵

Det sätt på vilket individen identifierar sig med en grupp beror på gruppens relation till individen och ligger inbäddad i individens egna projektioner visavi gruppen.³⁶

3.2 Kulturens betydelse i integrationsprocessen

Sverige är idag ett land fullt med olika kulturer och trosuppfattningar. Vad händer i ett ”främmande land”, där vissa regler och lösningar inte gäller längre? Påverkar olika kulturer på olika sätt invandrades integration? Vi kan konstatera att invandrare från kulturellt avlägsna länder har ett större behov av att lära sig och anpassa sig efter de regler och principer som råder i Sverige, än de som kommer från länder med liknande sociala och kulturella traditioner. Detta påstående påpekar att alla länder som ligger i Europa har mycket liknande kulturer och på grund av detta har européer lättare att anpassa sig med den ”svenska kulturen”.

³⁴ Anna Greta Heyman, *Invanda kulturer och invandrarkulturer*, (Arlöv, 1990), s. 42

³⁵ Ahmadi, 1998, s. 148

³⁶ Ålund Aleksandra, *Multikultiungdom. Kön, etnicitet, identitet*, (Lund, 1997), s. 162

Genom att påpeka hur geografiskt avstånd spelar roll i förhållande till det kulturella avståndet vill man beskriva i vilken relation hon/han befinner sig i jämförelse med "de andra" de som står utanför Europa. Synen på att skillnader mellan en och annan kultur varierar på grund av att det geografiska avståndet inte kan tas som en självklar förklaring till integrationssvårigheter eller en lyckad integration. Det är många andra faktorer som spelar stor roll. Det kan finnas en stor etnisk, religiös och språklig spridning bland invandrare som kommer från samma land.

Anpassningen till svenska kulturen kan inte mist variera beroende på om dem kommer från landet eller från en urban miljö. Trots den geografiska närheten mellan t.ex. Europeiska länder kan man finna vissa kulturella skillnader som är svåra att acceptera.

Vi kan konstatera att avståndet inte kan ligga till grund för grupperingen av vilka som är mer eller mindre kulturellt (o)lika.

Social och kulturell kompetens förekommer i statlig diskurs. Invandrare från kulturellt avlägsna länder har större behov lära sig och anpassa sig efter dess lands regler än de som kommer från nationer med liknande sociala och kulturella traditioner. Diskursen om kulturellt avlägsna länder är ett exempel på byråkratisk klassifikation i vilken det skapas kategorier av invandrare med olika grad av kulturell och social kompetens. Invandrare existerar som en social kategori, men är ingen enhetlig grupp, det är varierande mellan olika invandrar grupper.

En kultur kan inte övertyga andra kulturer om sina fördelar på något rationellt sätt. När det är fråga om grundläggande värderingar har människor i alla tider varit oeniga och det är svårt att tänka sig att man skall kunna uppnå någon enighet i framtiden. Moraliska värderingar skiftar från kultur till kultur. Olika kulturer visar upp likheter ifråga om vissa normer. Varje kultur tycks exempelvis ha förbud mot incest. Även om sedvänjor ser olika ut i skilda kulturer kan man ändå identifiera normer som reglerar äktenskap, familj. Man kan dock säga att kulturerna har något gemensamt, nämligen en norm om artig uppförande.

Man kan också hävda att kulturer i flera fall har samma värderingar men att kulturerna kan ha olika åsikter om vilka medel som är bäst för att förverkliga värdena.³⁷

Roth påpekar att vid bedömningen om påstådda skillnader i moral mellan olika kulturer är det nödvändigt att skilja värdeuppfattningarna från verklighetsuppfattningar och religiös övertygelse.

³⁷ Roth, s. 38

Skillnader i sedvänjor och handlingsnormer primärt går att förklara utifrån olika verklighetsuppfattningar och religiösa övertygelser snarare än utifrån oenigheter i grundläggande värdefrågor.³⁸

Flera socialantropologer har hävdade att etniska och religiösa kulturer ger människors liv en meningsfull struktur. En central psykologisk dimension hos de flesta kulturer är att de ger människan en trygghetskänsla.³⁹

Kultur består av traditioner, normer och seder som inmatas i människan från födseln som ett arv från omgivning. Kulturens band är starkt för de flesta människor.

Kulturen styr på ett medvetet eller omedvetet plan vårt sätt att leva, kommunicera och arbeta. Detta innebär att kulturen sätter visa ramar och regler som präglar vår livsstil som individer eller som grupper.

Kommentatorerna Margalit och Raz hävdar att tillhörigheten till en samhällelig kultur (som de kallar en ”genomträngande kultur”) är avgörande för människors välmående.⁴⁰

Vi kan konstatera att kultur kan ses som en process som ständigt omformas i ljuset av nya omständigheter och erfarenheter. Trots viljan och behovet av att bevara sitt ”kulturella arv” befinner sig många ”invandrarkulturer” i pågående förändring. Det som händer är att gamla levnadsmönster och traditioner belyses av erfarenheterna i en ny social och materiell omgivning. Invandrarnas kultur upphör därför snart att vara identisk med ursprungsländernas kultur. Invandrarna i sitt dagliga liv försöker förena delar av sitt kulturarv med yttre anpassning till de nya samhällsvillkoren. Det sker med hjälp av det man redan har inom sig. När två människor med olika kulturella bakgrund möts är det först och främst personligheterna hos människor som möts och sedan allt annat. Människans beteende beror på hennes kultur men också av hennes personlighet.

3.3 Religionens roll i samhället

I vissa samhällen går det etniska och det religiösa identitetsskapande in i vartannat. För en del spelar den nationella identiteten stor roll medan andra istället snarare betonar den religiösa identiteten. Identiteterna kan också ha skiftande betydelse vid olika tidpunkter för en och samma individ.

³⁸ Roth, s. 39

³⁹ Ibid. s. 58

⁴⁰ Kymlicka, s. 99

Kultur och religion ger innehåll till identitetsskapande. Att göra tvärkulturella och tvärreligiösa jämförelser måste ske med respekt för mångfald utan att man invaderar eller koloniserar den andre. De flesta har ofta bra kunskaper om religionerna, men de flesta vet bara vad som skiljer dem åt och ingenting om det som förenar de. Vi vet att både kristendom och islam har ett gemensamt ursprung. Namnet ”Abrahams barn” syftar på att både islam och kristendom har ett gemensamt ursprung i judendomen. Inom alla tre religionerna ser man sig som barn till Abraham. Likheter som finns mellan religionerna som t.ex. att Jesus finns med i koranen och att många av profeterna finns med i båda skrifterna kan överbygga motsättningar. Med detta kan vi skapa förståelse och respekt för människors tro eller icke – tro, och att visa att människor trots olika religioner har mycket gemensamt.

Judendomen utvecklade sin unika partikularism bland ett flertal semitiska religioner; kristendomen var en produkt av judendomen; islam utvecklades senare i kontakt med båda.⁴¹

Språk har tydliga gemensamma drag tvärs över kulturgränser. Men när det gäller fruktbarhetskult, döda och gudar, heliga träd eller syndoffer, är det högst osäkert i vilken utsträckning sådana kategorier går att bygga på och vad de innefattar.

Medan somliga religioner befinner sig i rörelse framåt (och vissa mer än andra), har andra religioner en mönstergill urhistoria. Religionen räknas som en dynamisk kraft i historien utan samband med klasstrukturer.

Den kristna och muslimska identitet uttrycker alternativa svar på allmänmänskliga frågor om skapelsens grund, livets och dödens mening.

För en del spelar den nationella identiteten stor roll medan andra istället snarare betonar den religiösa identiteten. Identiteterna kan också ha skiftande betydelse vid olika tidpunkter för en och samma individ.

Invandrare och olika minoriteter möter en relativ homogen majoritetskultur och problemet är framför allt hur en dominerande nationell identitet kan göras mer öppen och flexibel gentemot minoriteterna. Invandrar befolkningen har å andra sidan ett ansvar att engagera sig i det nya landet.

Några citat från Bibeln är speciellt relevanta i detta sammanhang. Till en majoritetsbefolkning kan dessa ord från Moseboken riktas. ”En främling skall du icke förorätta eller förtrycka.

Ni har ju själva varit främlingar i Egyptens land” (2 Mos. 22:21)

⁴¹ Peterson, Michael, Hasker, William, Reichenbach, Bruce, Basinger, David, *Förnuft och religiös tro*, (Falun, 1997), s. 245

Till invandrarebefolkningen kan följande ord citeras: ”och söken den stads bästa, dit jag har fört eder bort i fångenskap, och bedjen för den till Herren; ty då det går den väl, så går det och eder väl”. (Jeremia 29:7) Citatet kommer från Jeremias brev till judarna i Babylon.⁴²

3.3.1 Religionstolkning i Mellanöstern

Dagens värld gör det helt nödvändigt att förse de utrikespolitiska analyserna med de element som ligger inom religion. Tonvikten har särskilt lagts vid religion och samhälle i Mellanöstern.

Säkert bildade religion grunden för all västerländsk lagstiftning men religionens roll förvisades under seklernas lopp. Religionen blev begränsad till de inre känslorna. Vi kan konstatera att det var länge sedan religion spelade avgörande roll i meningen att det religiösa tänkandet direkt inverkade på valet av handlingslinjer etc. De som styr länderna tänker inte religiösa banor. Men däremot i Mellanöstern är länken fortfarande obruten mellan rätt och religion. Religion där styr lagen och därmed valet av konkreta handlingslinjer och med detta ger möjlighet att religion går i hand med politiska önskemål.

De religiösa och kulturella traditionerna i Mellanöstern spelar en avsevärd roll för människors uppfattning av sin etniska identitet. Religionens funktion är inte bara centralt kring tro och kultur. Religion, nationell kultur, familjen är förbundna med varandra Mellanösternkulturens sociala system för människor innehåller djupt identitetsskapande element. Sedvänjorna är tusentals år gamla och utformade i ett samhälle utan social trygghetssystem och en statsmakt som man litar på. Det traditionellt givna ses som evigt giltig och oföränderligt.

3.3.2 Varför kultur och religion inte är samma sak

Kultur och religion ses som två nödvändiga, skilda kategorier där kultur är människans normer, vanor och idéer medan religion representerar en normativ ordning som bör forma människors normer.

Otterbeck poängterar att ordet religion beroende på kontexten kan täcka olika stora zoner av en kultur, från en fullständig dominans till en perifer roll. Dessutom finns skillnader mellan intellektualiserad, formulerad religion och den religion som praktiseras i vardagen och i kriser och som ofta styrs av traditionella mönster och roller. Författare påpekar att även om det

⁴² Roth, 101

skulle finna en normativ ordning som står över historien och människan, påverkas den starkt av kulturen när den görs till en religion av människorna.⁴³

Spiro och Geertz ser kultur som ett överordnat begrepp till religion, just som fisk är ett överordnat begrepp till torsk.⁴⁴

Religion i sig kan inte vara kultur men religion är en faktor som påverkar olika kulturer. Sättet som människorna umgås på, sättet att kommunicera kan påverkas av religiösa uppfattningar. Idag vi kan se att en och samma religions regler kan tolkas på olika sätt i olika delar av världen. Det beror mycket på människornas utveckling och den skiftande synen på religionen. Vi kan säga att därför skiljer sig islam i vissa islamska länder något från islam i Medelasien och denna ser inte likadan ut i de europeiska ”muslimska” länder.

Religioner formulerar inte sig själva i ett vakuum, utan de formuleras av människor i skrifter och handlingar på olika platser i olika tider här på vår jord.⁴⁵

3.3.3 Vad betyder den religiösa traditionen för individen?

I starka samhällen har människor trygghet och får de flesta sociala behov uppfyllda. I svaga samhällen där inte staten uppfyller sociala behov (många muslimska länder) i stället får andra institutioner (oftast de religiösa organisationerna) fylla dessa funktioner.

För en person som starkt identifierar sig med en bestämd kultur kan det mångkulturella samhället betraktas som ett hot.

Vi kan mycket klart se att religiösa traditionen kan vara en hjälp för individen att finna mening i det som händer. Den religiösa traditionen aktualiseras för människa särskilt vid svårigheter och lidande och den kan vara något som bidrar till en känsla av trygghet. Gud och religion blir flykten från alla eländen, krig och sånt man inte har kontroll över.

Vi kan säga att det är aktuellt för alla religiösa människor oberoende av vilken religion de tillhör. Religiösa ritualer har samband med familjen och den sociala gemenskapen och den har starkt ställning i alla religioner. Den religiösa traditionen fungerar som sed. Människor strävar efter harmoni psykisk balans och jämvikt. Människan har inte kontroll över sin tillvaro utan är bunden till den värld hon lever i. För många människor är då religion, identitet och kultur

⁴³ Otterbeck, s. 27

⁴⁴ Ibid. s. 26

⁴⁵ Ibid. s. 19

sammansmälta och kan inte studeras som separata fenomen. Religion blir då allomfattande och genomsyrar minsta handling. Samtidigt som för de flesta i de starka samhällena är religion någonting avgränsat som finns och verkar på särskilda platser och endast när vi själv har tid eller behov av den.

3.3.4 Islam

Den europeiska kulturen är i grunden sekulariserad, vilket inte gäller vissa av de länder från vilka invandrargrupper till Sverige numera kommer. Låt oss syna det enklaste och mest aktuella exemplet. Hur kan man exempelvis förena bokstavstrogen islam med vårt sekulariserade samhälle? För de flesta är islam ett slutet system, både religiöst och politiskt. 1930 angav sig 15 individer som muslimer och kring 1995 närmare 200 000.⁴⁶ Detta gör islam till den näst största religiösa traditionen i Sverige såväl som i övriga Europa. Antalet säger dock inte mycket om vilken roll religionen spelar för grupper och individer.

Folk med muslimsk bakgrund är i stort sett lika sekulariserade som andra svenskar. Men det finns såväl medvetet religiösa som deltar mycket i gudstjänstlivet, och andra som gör det mer sporadiskt. En gissning (baserad på en del undersökningar) kan vara att ungefär var tjugonde regelbundna gudstjänstbesökare – alla religioner – i Sverige är en muslim som går till fredagsbönen. Övriga nitton går i olika kristna samfund kyrkor och kapell.⁴⁷

En vanlig retorik som finns i den muslimska världen är att folkliga religiösa seder som ogillas av en lärd, utpekas av den som ett kulturellt bruk som har kommit in i religionen och som inte har med islam att göra. Frågan om den sanna islam saknar mening i de flesta vetenskapliga sammanhang. I stället är de olika tolkningarna av intresse just som tolkningar och olika positioner.⁴⁸

I Europa har islam för det mesta betraktats med fruktan och avsky. Krigen och konflikterna i den muslimska världen gav oss en negativ islambild. Även media och presentation av islam i debatt bidrog i stor del att bestämma av den ”islamistiska” bilden av islam. Religionen går hand i hand med politiska önskemål och behov.

Mångkulturförespråkarna anser ju att det är berikande att ha många kulturer inom ett samhälle, men om man analyserar vad de i själva verket talar om är det i realiteten sällan

⁴⁶ Allwood, Franzén, s. 225

⁴⁷ Hjärpe, Jan, *Islam och traditionen. Religion i förändring*, (Nävekvarn, 2002), s.113

⁴⁸ Otterbeck, s. 27

mångkultur, utan i stället ett oreflekterat påstående att andra etniska grupper ska ta emot den västerländska kulturen.

Man talar om t.ex. "euro-islam" där man väntar sig att muslimer bosatta i västvärlden ska ta emot de västerländska idéerna om mänskliga rättigheter, individens frihet, demokrati etc. och forma en slags förädlad variant av islam som ska fungera som brygga och påverka de efterblivna ländernas uråldriga och primitiva islam. Man tänker sig att det integrerat ska växa fram en monokultur grundad på västerländska ideal, dekorerad med betydelselösa, etniska variationer i form av t.ex. olika maträtter.

I talet om det mångkulturella finns, paradoxalt nog, inget utrymme för skillnader (på jämlika grunder) utan det är istället ett uttryck för en normaliseringsprocess eller en homogenisering där man lovordar allas lika värde men samtidigt döljer vem som definierar och fastställer den Andras värde.⁴⁹

I själva verket är det alltså en slags västerländsk idealism man är ute efter och minst av allt en äkta respekt för andra kulturers och religioners betraktelsesätt.

Vi vet att kultur är ett helt system där värderingar och beteendemönster griper i varandra; mäns och kvinnors roller, förhållandet till familj och släkt, synen på staten. Det är mycket svårt eller för en viss del omöjligt att byta kultur i vuxen ålder. Man kan inte bara lyfta bort vissa delar och bevara andra. Det är säkert mycket mer komplicerat och längre process än vi européer tror.

Allt detta bidrar till en negativ bild av muslimer som folkgrupp och av islam som religiös och kulturell företeelse. Men våra mentala bilder av islam och muslimer är beroende på mänskliga förmågor, personliga erfarenheter, åsikter och motivation.

3.4 Hur ska vi lära oss leva ihop?

Begrepp som religion, identitet och kultur får egna betydelser när de går en spiralgång mellan olika samhällsaktörer. Medierna har ett stort ansvar när de förser oss med berättelser om hur människor är och lever. Ansvaret för hur invandrare uttolkas och framställs, delar de med forskare, tjänstemän, projektarbete osv. En annan fråga är vad vårt samhälle är i stånd att

⁴⁹ Homi, Bhabha, *Culture`s in between*. I: Bennett, David, *Multicultural States: Rethinking difference and identity*, 1998, s, 32

klara av. Kanske var det så att Sverige under en viss tidsperiod inte klarade av mer på grund av att vi inte hade större mognad. Det var kanske för hotande för svenskarnas självkänsla.

En del forskare har menat att majoritetsbefolkningen i Sverige har speciella problem med att acceptera ett mångkulturellt samhälle. Historikern Harald Runblom pekar på flera problem bland annat att Sverige är en gammal nation med ett förflutet som regional stormakt och har varit religiöst homogent på ett helt annat sätt.⁵⁰ Det tar antagligen en eller två generation innan vi kan acceptera ett mångkulturellt Sverige. När olika grupper möts inom ett samhälle uppstår frågan vad det är som skall kunna hålla samman grupperna trots de olika kulturella utgångspunkterna.

Samlevnad och viss integration kan hjälpa att Sverige kan acceptera det mångkulturella. Vi måste acceptera de olikheter som finns som både roliga och spännande. Vad som krävs för kulturell utveckling är en levande kulturell mångfald där olika människor deltar i dynamiska dialoger med varandra.

Man förväntar sig att integrationen skapar sådana villkor att var och en känner ansvar för och aktivt deltar i samhällslivet. Integration kan inte mätas och graderas i relation till den norm som majoritetsbefolkningen representerar. Integration skulle kräva ett ömsesidigt givande och tagande i möten mellan människor. Med andra ord skulle människor bli svenskar på många olika sätt. Det förutsätter att ramen för vår samhällsstruktur är så vid och flexibel, att den även lätt kan rymma motsatser och att alla med en dos av god vilja kan hitta sin egen nisch utan att skada sig själva eller andra. Dagens situation tyder inte på att det finns något sådant känt samhällssystem som verkligen är så flexibel?

Att nå dit är inte lätt, men om både vi och samhället gör nödvändiga korrigeringar i syfte att upprätthålla ett harmoniskt och meningsfullt samliv vi kan lyckas. Varje utflykt ut i världen betyder att vår världs gränser breddas, att vi berikas och tillåts att konfrontera våra ställningstaganden och åsikter, att vi gör nya observationer.

Men också invandrare måste göra vissa bestämda ansträngningar (lära sig språket, lagar, seder, det aktuella samhällets värden och betrakta dem, om inte direkt som sina egna, så åtminstone som värden som förtjänar respekt).

⁵⁰ Roth, 101

Om man ska lyckas som invandrare måste man göra ”vissa” ändringar i sig själv och i syn på världen. Hur vi upplever emigrationen beror i mindre grad på de äkta programmen och i högre grad på oss själva, på vår nyfikenhet på världen, på vår ödmjukhet i kontakten med det främmande och okända och på vår önskan att lyckas.

Oftast tänker vi att de andra är bärare av kultur men vi glömmer att vi själva är också kulturbärare. Vi måste lära oss att skilja mellan det individuella och det kulturella. Allting som en människa gör är inte naturligtvis inte kultur. Vad är det som skapar konflikter och ”konstiga blickar” mellan medmänniskor?

Ofta är det just rädsla, men många gånger också brist på kunskap.

Det är således varje människas personliga ansvar att stå öppen och positiv inför skilda livsstilar. Myndigheterna kan inte ersätta detta personliga ansvar.

Den västerländska kulturen, teknik, media, internationella språk och olika idéer dominerar i världen i dag. Vi hoppas att de traditionalistiska attityderna försvinner med tiden och religion definieras bara som tro och kulturpraxis. En av de främsta utmaningar idag är att vi borde skapa ett samhälle för alla, oavsett etnisk och kulturell tillhörighet.

3.5 Mångkulturellt samhälle – samhällsideal

Vetenskapens tyngdpunkt på att producera fakta, sanningar och resultat har utgått från den vite mannen som norm. Idag ifrågasättes denna norm och istället talas det om mångfalden i samhället och om vikten av att föra in mångfalden i samhällets planeringar. Det finns inga oberoende variabler som kan förklara beteenden, värderingar och normer utan olika grupper i samhället måste ges möjligheter att själva få för sina tal. Men i debatten om det mångkulturella samhället är det ofta en homogeniserad föreställning om ”invandraren” och ”invandrarkultur” som utgör den andre.

”... ett demokratiskt och sant pluralistiskt samhälle (måste) erkänna existensen av många parallella myter, som ofta kan stå i konflikt med varandra, även om de är likvärdiga. För det är inte den identitetsmässiga anknytningen till familj, hemort, modersmål och myter som

föder fascism, utan den bristande förmågan och viljan att förstå att andra människor som har familj, hemorter, modersmål och myter, har precis samma värde som en själv.⁵¹

Det räcker med mörkare hy eller fel betoning för att hamna på den främmande sida och får sin tilldelade identitet oberoende av sina egna egenskaper som far, mor, student eller helt enkelt som vanlig människa.⁵²

Alltså för att förstå en människa skall man studera henne utifrån hennes kulturs synvinkel.

Jag anser att man kan känna ett land genom att studera dess historia och bakgrund i form av filmer eller böcker, samt genom att ha kontakter, umgås och dialog med olika människor från olika länder kan man få en inblick i deras kulturer, idéer och livssituationer.

Mångfalden i kulturarvet bör spegla dagens mångkulturella samhälle. Det innebär att även invandrades, minoritetsgruppers och homogengruppers historia få ta plats i samhället. Varje etnisk grupp ska presentera och nyttja sitt kulturarv istället för att det presenteras av den dominerande gruppen. Med detta finns det behov av att omtolka landets och vår egen identitet. Denna identitet bör utgå från att det inte bara finns en utan flera historier, flera traditioner, språk och religioner och med detta flera parallella värdegrunder.

Integration handlar om människosyn, demokrati och solidaritet. Enligt grundlagen har alla lika människovärde men det förverkligas först helt när andra människor är beredda att respektera det. Grunden för en god integration läggs genom utbildning, arbete och respekt för mänskliga rättigheter. Integration berör oss alla och är en ständig pågående process.

Att mötas förutsätter en vilja från båda pater och bygger på en ömsesidig respekt. Frågan gäller snarare hur vi ska integreras med varandra. Det innebär att det måste finnas en vilja från företag, offentlig verksamhet och individer att mötas, alltså flexibilitet och nyfikenhet från båda håll. Med dialog som modell som bygger på ömsesidig respekt kan man uppnå målet med integration i den bemärkelse att alla människor kan delta i samhället oavsett etnisk ursprung.

Utanförskap och isolering från samhället späder på rädsla och misstänksamhet både mellan olika invandrargrupper och gentemot svenskar. Att skapa mötesplatser och andra forum för

⁵¹ Eriksen Hylland, Thomas, *Historia, myt och identitet*, 1996, s. 116

⁵² Sjögren Annick, *Här går gränsen*, 1996, s. 182

dialog framstår som ett måste inför framtiden. Vad som är stor hinder för integration idag är den bostadssegregation där människor med utländskt ursprung till stor del bor i förorter utan daglig kontakt med svenskar. Bostadssegregationen måste brytas.

Invandrades delaktighet i kulturlivet och i mediesammanhang bör öka. Öppna upp arbetsmarknaden för de nya grupperna i samhället.

Problemet som måste lyftas fram är hur folk med skilda etniska kulturer skall kunna komma överens om vissa övergripande etiska normer. Vad det är som skall kunna hålla ihop det mångkulturella samhället.

Mångfalden i vårt samhälle är utan tvekan en fantastisk resurs!

För att helt nyttja de möjligheter som mångfalden rymmer krävs, förutom ett öppet sinne, både strategi och medvetet arbete. Mångfald innebär också ett ansvar. Det ansvaret ligger hos alla. För mångfalden handlar om att varje person ges rätt men också praktisk möjlighet att vara just den han eller hon vill vara. Mångfalden måste växa fram ur jämställdhet och rättvisa då vi ser till hela individen.

Jag tror att mångkulturellt samhälle leder till kulturer utveckling. Skilda kulturer kan nämligen balansera och komplettera varandra. Det som krävs för levande kulturs utveckling är mångfald där olika människor deltar i dynamiska dialoger med varandra. Men allt tyder på att det är teoretisk möjligt men praktiskt svår lösning.

Långsiktig planering av främst utbildning och av social förändring genom effektiv lagstiftning och genom politiska ekonomiska och sociala program kan möjligen minska de problemens svårighetsgrad.

4. Avslutande diskussion

Diskussionen ovan är inte avsedd att generalisera mellanöstern migranter eller andra människor i Sverige. Syftet med mitt arbete har varit att förstå varför religiös och kulturell identitet förstärks i förbindelse med invandring och rikta blickar mot en intressant problematik som döljer sig bakom dessa skillnader.

Analysen visar att personlig identitet är en betydelsefull faktor som till en vis grad påverkar invandrarnas integration i det svenska samhället, men de ser inte det som det mest avgörande i denna process. Att leva sitt liv som invandrare bryter ens livsvilja, värdighet, fantasi och kreativ förmåga. De upplever identitetskriser. Å andra sidan försöker de hela tiden bevara sina normer och sin kultur på det sättet att de eliminerar möjlighet att bryta ner den muren som de var omgivna av och att försöka komma ur den i det svenska samhället. För att bli integrerat i ett nytt samhälle krävs att man lämnar viss moral koder, värderingar och normer för att lättare kunna integrera sig både på det sociala och kulturella planet. Man måste själv bygga upp en stabil identitet som är baserad på flexibilitet, förhandlingar och kompromisser.

Den andra faktorn, den kulturella bakgrunden, berör i hög grad invandrarnas integration, men berör inte alla på samma sätt. Några har känt det lättare att anpassa sig till de nya regler och normer, några upplever ”anpassningen” mycket svårare. Denna variation kan bero på den socialgrupp man tillhör och om dem kommer från landsbygden eller en urban miljö, eftersom skillnaderna mellan stad och landsbygd är stor.

Tredje faktorn visar vilken funktion religionerna har i ett samhälle och vad det betyder i människors liv. För en del spelar den nationella identitet stor roll medan andra föredrar den religiösa identiteten. Denna variation kan i stort bero på i vilken grad religionens funktion genomsyrar samhällen. För en del blir religion flykten från alla elände och krig. Medan en tredje grupp ser religion som någonting avgränsat som finns och verkar på särskilda platser och endast när man själv har tid eller behov av den.

Analysen ger en bild av de tre faktorerna: identitet, kulturell bakgrund och religiös tillhörighet som kan anses vara de viktigaste förhållandena som leder till en så kallad ”lyckad integration”. Man måste presentera en viss grad av dessa faktorer för att känna sig som en del av detta samhälle.

Integration är en samhällsprocess i vilken människor ska ha rätt att vara olika, men jämlika och respekterade samhällsmedborgare. Utländsk bakgrund och tillhörighet till en viss religion, etnisk grupp eller klass borde inte leda till utanförskap i samhället.

Att respekterar andra är grunden för ett väl fungerande och demokratisk samhälle. Att inte sträva efter likriktning utan inspirerats och berikas med de olikheter som vi alla människor bär inom oss.

Det är kanske naturligt att människor förstärker sin religion, identitet och kultur. De känner sig vilsna och det kan vara en av starka grunder. Men i framtiden kan det skapa problem i integrationsprocess. Men jag tror att de flesta har hittat balans i sin religion, kultur och identitet och det är då man kan ha lyckats bättre.

Flykten valde oss

Fågeln väljer flykten. Vi valde den icke.

Flykten valde oss. Därför är vi här.

Nu som ej blev valda – men ändå frihet äger,

Hjälp oss att bära den tunga flykt vi bär!

Bojan väljer foten. Vi valde att vandra.

Natten var barmhärtig. Nu är vi här.

Ni är för många, kanske den frie trygge säger.

Kan vi bli för många som vet vad frihet är?

Ingen väljer nöden. Vi valde den icke.

Den valde oss på vägen. Nu är vi här.

Ni som ej blev valda! Vi vet vad frihet väger!

Hjälp oss att bära den frihet som vi bär!⁵³

⁵³ Dagerman, Stig, *Flykten valde oss*, (Danmark, 1999)

Litteraturförteckning

- Wellros, Seija & Hellström, Gunnar, *Lik och olik*, Helsingborg, 1995
- Ahmadi, Nader, *Ungdom, kulturmöten, identitet*, Arlöv, 1998
- Allwood, Carl Martin, *Tvärkulturella möten*, Finland, 2000
- Angelöw, B., Jonsson, T. *Interaktion till socialpsykologi*, Lund, 2000
- Blomberg, S., *Invandrarnas situation i Sverige*, Borås, 1980
- Dagerman, Stig, *Flykten valde oss*, Danmark, 1999
- Eftring Annika, *Hat och hot*, 1996
- Elmeroth, E, *Alla lika – alla olika. Skolsituationen för elever med båda föräldrarna födda utomlands.*, Stockholm, 1997
- Eriksen Hylland, Thomas, *Historia, myt och identitet*, Essä, 1996
- Erikson, Thomas Hylland, *Kulturterorismen. En uppgörelse med tanken om kulturell renhet*, Fagernes, 1999
- Gilhus, Ingvild Sälid & Mikaelsson, Lisbeth, *Nya perspektiv på religion*, Falun, 2003
- Heyman, Anna Greta, *Invanda kulturer och invandrarkulturer*, Arlöv, 1990
- Hjärpe, Jan, *Islam och traditionen. Religion i förändring*, Nävekvarn, 2002
- Homi, Bhabha, *Culture`s in between. I: Bennett, David, Multicultural States: Rethinking difference and identity*, London: Routledge, 1998
- Kymlicka, Will, *Mångkulturellt medborgarskap*, Falun, 1998
- Ljungren, Lena & Marx, Mario, *Dina rötter och mina Rötter. Att möta barn från andra kulturer*, Falun 1994
- Olsson, Sven, *Segregation – ett svensk dilemma? Socialpolitiska och sociologiska synpunkter* Stockholm, 1992
- Otterbeck, Jonas, *Islam, muslimer och den svenska skolan*, Lund, 2000
- Peterson, Michael, Hasker, William, Reichenbach, Bruce & Basinger, David, *Förnuft och religiös tro. En inledning till religionsfilosofin*, Falun, 1997
- Powys, John Cowper, *Kulturens mening*, Lund 1994
- Roth, Hans Ingvar, *Mångfaldens gränser*, Smedjebacken, 1996
- Taylor, Charles, *Det mångkulturella samhället och erkännandets politik*, Uddevalla, 1995
- Sjögren, Annick, *Här går gränsen*, Värnamo, 1996
- Westin, Charles, *Mångfald, integration, rasism och andra ord*, Stockholm, 1999
- Ålund, Aleksandra, *Multikultiungdom, Kön, etnicitet, identitet*, Lund 1997

Andra källor

SOU 2000:47. *Mångfald i högskolan*. Utbildningsdepartementet.

SOU 1996:55 *Sverige, framtiden och mångfalden*. Slutbetänkande från Invandrapolitiska kommittén. Arbetsmarknadsdepartementet. Stockholm, 1996

Prop, 1997/98:16, *Sverige, framtiden och mångfalden*

Internet:

www.osteraker.se/tidning/2003/04/12.pdf.

1939- <i>Ca 35 000 balter</i>	Under och efter andra världskriget
1945 <i>Ca 122 000 nordiska flyktingar</i>	Ca 60 000 finska krigsbarn samt 18 300 danskar och 43 000 norrmän
1945-1949 <i>Ca 45 000 flyktingar</i>	Från koncentrationsläger i Tyskland
1950-, 60- och 90-talen <i>Ca 93 000 från Balkan</i>	Jugoslaver, Bosnienflyktingar
1956, 1970- och 80-talen <i>Ca 15 000 ungrare</i>	Revolten 1956 och politiska förföljelser på 1970- och 80-talen
1968, 1970- och 80-talen <i>Ca 6 000 tjecker</i>	<i>Praginvasionen 1968, politiska förföljelse på 1970- och 80-talen</i>
1970-talet <i>Ca 11 000 eritreaner</i> <i>Ca 20 000 kurder</i>	Krig i Eritrea sedan slutet av 1970-talet Krig och oroligheter i Turkiet, Iran, Irak och Syrien
<i>Ca 10 000 latinamerikaner</i>	Politiska förföljelser i olika länder i Sydamerika
1973- <i>Ca 25 000 chilener</i>	Sedan militärkuppen 1973
1975- <i>20 000 assyrier och syrianer</i>	Motsättningar mellan kristna och muslimer i Turkiet och Mellersta Östern
Slutet av 1970-talet <i>9 000 s.k. Vietnamkineser</i>	Förföljelser av båtflyktingar
1979- <i>Ca 40 000 iranier</i>	Revolutionen 1979 och kriget Iran-Irak
1980-talet <i>13 000 palestinier</i>	Krig i Libanon
1980- och 90-talen <i>ca 25 000 irakier</i> <i>9 000 somalier</i>	Oroligheter på 1980- och 90-talen Oroligheter och krig i Somalia, Etiopen och Kenya
* Antalet osäkert då invandrare i Sverige inte registreras efter etnisk tillhörighet	

⁵⁴ Större flyktinggrupper mottagna i Sverige
(Källa: Statens Invandrarverk, OH 14, 1998, något modifierad).

⁵⁴ Allwood, Carl, M., Franzen, Elsie, C., *Tvärkulturella möten*, (Finland, 2000), s. 23